

POSTANOWIENIE

Dnia 7 lipca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Elżbieta Karska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Czubik

Józef Kowalski (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku P. Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego w W.

z udziałem W. P., A. K., K. P.-B., P. P., M. B., O.K. , N. K., K. M.

o stwierdzenie nabycia spadku po Z. P.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 7 lipca 2022 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich od postanowienia Sądu Rejonowego w P. z 3 października 2017 r., sygn. I Ns [...]:

- 1. uchyla zaskarżone postanowienie w całości i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w P.;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

We wniosku z 18 sierpnia 2016 r. pełnomocnik wnioskodawcy P. Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego z siedzibą w W. wniósł o stwierdzenie nabycia praw do spadku po zmarłym Z. P..

Spadkodawca Z. P. zmarł w dniu [...] 2016 r. Jako spadkobierców ustawowych pozostawił żonę W. P. oraz trzy córki - A. K., P. P. oraz K. P.-B..

W dniu 25 października 2016 r. W. P. złożyła oświadczenie notarialne o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza po zmarłym mężu. Córki spadkodawcy – A. K., P. P. oraz K. P.-B. złożyły notarialne oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym ojcu (każda z nich odpowiednio: 23 października 2016 r., 27 października 2016 r., 16 września 2016 r.).

A. K. otrzymała zgodę na złożenie w imieniu małoletnich dzieci O. i N. oświadczenia o odrzuceniu spadku po spadkodawcy na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w P. z dnia 16 maja 2017 r., III Nsm [...], ale oświadczenia o odrzuceniu spadku nie złożyła.

Także P. P. otrzymała zgodę na złożenie w imieniu małoletniego syna K. oświadczenia o odrzuceniu spadku po spadkodawcy na mocy postanowienia Sądu Rejonowego w P. z dnia 5 czerwca 2017 r., III Nsm [...], ale oświadczenia o odrzuceniu spadku nie złożyła.

K. P.-B. w dniu 5 stycznia 2017 r. złożyła wniosek o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem córki M. B.. Postanowieniem Sądu Rejonowego w P. z 26 maja 2017 r., III Nsm [...], otrzymała zgodę na złożenie w jej imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku po spadkodawcy. Oświadczenie w formie aktu notarialnego złożyła w dniu 13 lipca 2017 r.

Wobec braku oświadczeń o odrzuceniu spadku w imieniu małoletnich O. K. i N. K. (dzieci A. K.) oraz K. P. (syna P. P.), a nadto złożenia przez K. P.-B. oświadczenia notarialnego o odrzuceniu spadku w imieniu małoletniej córki M. B. dopiero w dniu 13 lipca 2017 r. (a więc po upływie terminu określonego w art. 1015 § 1 k.c.), Sąd Rejonowy w P. postanowieniem z 3 października 2017 r., I Ns [...], stwierdził, że spadek po Z. P., synu S. i Z., zmarłym w dniu 28 kwietnia 2016 r. w P., ostatnio stale zamieszkałym w P., na podstawie ustawy nabyli: żona W. P. z domu K., córka W. i M. w 2/8 (dwóch ósmych) częściach, wnuczek K. M., syn M. i P. w 2/8 (dwóch ósmych) częściach, wnuczka M. B., córka M. i K. w 2/8 (dwóch ósmych) częściach każde z nich oraz wnuczek O. K., syn A. i X.. w 1/8 (jednej ósmej) części i wnuczka N. K., córka A. i X. w 1/8 (jednej ósmej) części każde z nich z dobrodziejstwem inwentarza.

W uzasadnieniu postanowienia Sąd stwierdził, że oświadczenie o odrzuceniu spadku złożone w imieniu małoletniej M. B. w dniu 13 lipca 2017 r. nie rodzi skutków prawnych, albowiem zostało złożone po upływie terminu określonego przez ustawodawcę w art. 1015 § 1 k.c., zgodnie z którym termin do złożenia oświadczenia spadkowego wynosi sześć miesięcy od dnia, w którym spadkodawca dowiedział się o tytule swego powołania. K. P.-B. złożyła w swoim imieniu oświadczenie o odrzuceniu spadku po zmarłym ojcu w dniu 16 września 2016 r., co oznacza, że od następnego dnia, czyli 17 września 2016 r. rozpoczął się dla M. B. bieg sześciomiesięcznego terminu określonego w art. 1015 k.c. Sąd Rejonowy stwierdził, że termin do skutecznego złożenia oświadczenia spadkowego upłynął stronie w dniu 17 marca 2017 r. i jego złożenie w dniu 13 lipca 2017 r. jest spóźnione. Ponadto, w dniu 17 listopada 2016 r. (co wynika z akt sprawy I Ns[...]) K. P.-B. została skutecznie pouczone o skutkach prawnych złożenia przez nią oświadczenia o odrzuceniu spadku i konsekwencjach z tym związanych dla jej córki M. i w takiej sytuacji termin do skutecznego złożenia oświadczenia spadkowego upłynąłby w dniu 17 maja 2017 r.

W dniu 29 lipca 2020 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: RPO), na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich t.j. Dz.U. 2020, poz. 627 (dalej: ustawa o RPO) w zw. z art. 115 § 1 i § 1a i art. 89 § 1 *in princ.* ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym t.j. Dz.U. 2019, poz. 825 z późn. zm. (dalej: ustawa o SN) z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, wniósł skargę nadzwyczajną, zaskarżając w całości postanowienie Sądu Rejonowego w P. z 3 października 2017 r., wydane w sprawie I Ns [...].

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 ustawy o SN, zaskarżonemu postanowieniu Sądu Rejonowego w P. Rzecznik Praw Obywatelskich zarzucił naruszenie:

1) konstytucyjnej zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP z uwagi na pozbawienie małoletniej M. B. prawa do odrzucenia spadku po zmarłym dziadku Z. P., w sytuacji, gdy jej przedstawicielom ustawowym nie można zarzucić braku dbałości o interesy majątkowe dziecka, ponieważ działając w zaufaniu do

prawa, podjęli wszelkie czynności prawem przewidziane prowadzące do odrzucenia spadku w imieniu córki, tj.: złożenie wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, zgodnie z art. 101 § 3 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2019, poz. 2086 z późn. zm.; dalej: k.r.o.) przed upływem terminu z art. 1015 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tj. Dz.U. 2019, poz. 1145 z późn. zm.; dalej: k.c.) i złożenie oświadczenia przed notariuszem o odrzuceniu spadku przez małoletnią M. B. niezwłocznie po uprawomocnieniu się postanowienia sądu opiekuńczego;

2) konstytucyjnego zakazu tworzenia uprawnień pozornych wywodzonego z art. 2 Konstytucji RP, ponieważ pominięcie przez sąd spadku okoliczności związanych z postępowaniem przed sądem opiekuńczym, którego przeprowadzenie było konieczne w celu uzyskania zgody na odrzucenie spadku przez małoletnią M. B., doprowadziło do swoistej pułapki, pozbawiając małoletniego spadkobiercę procedury gwarantującej urzeczywistnienie jego prawa do odrzucenia spadku, tym samym czyniąc przysługujące mu prawo pozornym;

3) praw majątkowych chronionych w art. 64 ust. 1 Konstytucji RP, ponieważ stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym Z. P. przez małoletnią M. B. prowadzi do niekorzystnych skutków w sferze jej praw majątkowych, nawet przy ograniczeniu jej odpowiedzialności za długi spadkowe ze względu na dziedziczenie z dobrodziejstwem inwentarza, skoro takie przyjęcie spadku nie wyklucza poniesienia określonych kosztów jak np. koszty sporządzenia inwentarza spadku i ewentualnych sporów z wierzycielami spadkodawcy;

4) konstytucyjnej zasady równego traktowania własności, innych praw majątkowych i prawa dziedziczenia, określonej w art. 64 ust. 2 Konstytucji RP, ponieważ pozbawienie małoletniej M. B. prawa do odrzucenia spadku po zmarłym dziadku Z. P. zostało spowodowane uprawomocnieniem się postanowienia sądu opiekuńczego wyrażającego zgodę na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka po upływie terminu z art. 1015 § 1 k.c., a zatem niedotrzymanie tego terminu nastąpiło z przyczyn niezależnych od wnioskodawcy, co w istocie oznacza pogorszenie sytuacji małoletniej w stosunku do tych spadkobierców, którzy nie musieli podejmować żadnych czynności przed

sądem rodzinnym w celu uzyskania zezwolenia na odrzucenie spadku po zmarłym Z. P.;

5) konstytucyjnej wartości, jaką jest dobro dziecka, przewidzianej w art 72 ust. 1 Konstytucji RP z uwagi na jej pominięcie przy rozstrzyganiu o skuteczności odrzucenia spadku przez małoletnią M. B., pomimo iż całokształt okoliczności faktycznych sprawy, w tym złożenie wniosku do sądu opiekuńczego przed upływem 6-miesięcznego terminu z art. 1015 § 1 k.c. i złożenie notarialnego oświadczenia o odrzuceniu spadku niezwłocznie po uprawomocnieniu się postanowienia sądu opiekuńczego, przemawiały za złagodzeniem rygoryzmu terminu zawitego z art. 1015 § 1 k.c.

Mając na uwadze powyższe, Rzecznik Praw Obywatelskich na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN wnosił o uchylenie w całości postanowienia Sądu Rejonowego w P. z dnia 3 października 2017 r. wydanego w sprawie I Ns [...] i wydanie orzeczenia co do istoty sprawy poprzez stwierdzenie, że spadek po Z. P., synu S. i Z., zmarłym dnia [...] 2016 r. w P. T., ostatnio stałe zamieszkałym w P. T., na podstawie ustawy nabyli: żona W. P. z domu K., córka W. i M. w 2/6 (dwóch szóstych) częściach, wnuczek K. M., syn M. i P. w 2/6 (dwóch szóstych) częściach każde z nich oraz wnuczek O. K., syn A. i X. w 1/6 (jednej szóstej) części oraz wnuczka N. K., córka A. i X. w 1/6 (jednej szóstej) części każde z nich z dobrodziejstwem inwentarza.

Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał ponadto, że spadek po Z. P. jest obciążony długami z tytuł umów kredytowych, a wierzytelności zostały zabezpieczone hipotekami umownymi na nieruchomościach, których spadkodawca był współwłaścicielem. Co więcej, przeciwko Z. P. wydany został nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym. Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza nie wyklucza poniesienia kosztów związanych np. ze sporządzeniem inwentarza spadku czy udziałem w toczących się postępowaniach sądowych, w których spadkodawca był stroną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznając sprawę w pierwszej kolejności należało odnieść się do kwestii formalnych tj. skierowania przez Rzecznika Praw Obywatelskich skargi nadzwyczajnej do Izby Cywilnej Sądu Najwyższego jako właściwej - w jego ocenie - do rozpoznania skargi.

Artykuł 26 § 1 ustawy o SN stanowi, że do właściwości Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych należy rozpatrywanie skarg nadzwyczajnych. Zauważa to nawet skarżący. W ustawie o Sądzie Najwyższym brak jest przepisu, który zezwalałby na rozpoznanie skargi nadzwyczajnej przez Izbę Cywilną Sądu Najwyższego, która to Izba właściwa jest w zasadzie jedynie do rozpoznawania spraw z zakresu prawa cywilnego, gospodarczego, rodzinnego i opiekuńczego, a także spraw dotyczących rejestracji przedsiębiorców i rejestracji zastawów (art. 23 ustawy o SN).

Zważywszy zatem na okoliczność, że obowiązujące przepisy nie dopuszczają możliwości prowadzenia w Izbie Cywilnej postępowań ze skargi nadzwyczajnej, jak również, że w Izbie tej nie orzekają ławnicy Sądu Najwyższego, wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich narażał strony na potencjalną i nieodwracalną szkodę w postaci nieważności postępowania (zgodnie z art. 379 pkt 4 k.p.c. w zw. z art. 94 § 1 ustawy o SN) jako prowadzonego przez niewłaściwą izbę, w niewłaściwym składzie. Powyższe było wielokrotnie przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego (m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z: 2 grudnia 2020 r., I NSNc 102/20; 26 maja 2021 r., I NSNc 76/21; 18 listopada 2021 r., I NSNc 245/21). Również Sąd Najwyższy orzekający w niniejszej sprawie podziela stanowisko, że wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich o rozpoznanie skargi nadzwyczajnej przez Izbę Cywilną stanowi oczywiste i rażące naruszenie prawa.

Ponadto Rzecznik Praw Obywatelskich powołuje się na niezgodną z Konstytucją RP uchwałę z dnia 23 stycznia 2020 r. sygn. akt BSA I-4110-1/20, chociaż jednocześnie zaznacza, że „świadom jest faktu istnienia orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego”, które stwierdzają, że powyższa uchwała jest niezgodna z Konstytucją RP. Postępowanie Rzecznika Praw Obywatelskich polegające na odniesieniu się do uchwały, która została przez Trybunał Konstytucyjny uznana za niezgodną z Konstytucją i w związku z tym nie wywołuje

skutków w obrocie prawnym stanowi przejaw nierespektowania przez Rzecznika Praw Obywatelskich obowiązującego porządku prawnego.

Pomimo powyżej omówionego błędu, skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie.

Przesłanki skargi nadzwyczajnej określa bezpośrednio ustawa ustrojowa - przepisy art. 89-95 ustawy o SN. Nie jest to *novum*, ponieważ nadzwyczajne środki zaskarżenia były i są regulowane w ustawach ustrojowych.

O miejscu skargi nadzwyczajnej w systemie środków zaskarżenia świadczy przede wszystkim jej publicznoprawna funkcja. W uzasadnieniu postanowienia pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 marca 2003 r., S 1/03 oraz uzasadnieniu wyroku pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lutego 2003 r., P 11/02, podkreślono, że w polskim porządku prawnym brak jest nadzwyczajnego środka zaskarżenia, który pozwalałby na skuteczną ochronę praw i wolności gwarantowanych w Konstytucji RP, ponieważ roli takiego szczególnego instrumentu nie spełnia skarga konstytucyjna, która w polskim systemie prawnym została ukształtowana wąsko i jest nakierowana wyłącznie na usunięcie z porządku prawnego przepisu naruszającego prawa i wolności, nie zaś na skorygowanie wadliwości wynikającej z błędnego stosowania prawa i to także w sytuacji, kiedy miałyby ono charakter ewidentny i byłoby dostrzeżone przez instytucje szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości. Ustawodawca w konsekwencji uznał, że nadzwyczajne środki zaskarżenia są „niewystarczające do ochrony konstytucyjnych wolności i praw obywateli, w przypadku ich naruszenia wyrokami sądów”, ze względu na fakt, że „w obrocie prawnym pojawiają się prawomocne orzeczenia, którym daleko do oczekiwanych standardów” (Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, druk sejmowy VIII kadencji nr 2003).

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem o wąsko określonym zakresie podmiotowym. Może być ona wniesiona wyłącznie przez podmioty szczególnie legitymowane: Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratora Generalnego, a także w zakresie swojej właściwości, Prezesa Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznika Finansowego, Rzecznika Małych

i Średnich Przedsiębiorców i Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 89 § 2 ustawy o SN). W odniesieniu do orzeczeń, które uprawomocniły się przed wejściem w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. przed 3 kwietnia 2018 r.), legitymacja do wniesienia skargi nadzwyczajnej przysługuje wyłącznie Rzecznikowi Praw Obywatelskich i Prokuratorowi Generalnemu (art. 115 § 1a ustawy o SN).

Wąsko został określony także zakres przedmiotowy skargi. Skarga nadzwyczajna może być oparta na trzech podstawach określonych w art. 89 § 1 ustawy o SN: naruszeniu zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji, rażącym naruszeniu prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, przy czym orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ponadto, zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, jej celem jest zapewnianie zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Skargę wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna - w terminie roku od dnia ich rozpoznania (art. 89 § 3 zd. 1 ustawy o SN). W okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. od dnia 3 kwietnia 2018 r.) skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. (art. 115 § 1 ustawy o SN). Ścisłe określenie przesłanek podmiotowych i przedmiotowych skargi nadzwyczajnej związane jest z jej funkcją ochrony Konstytucji RP - z jednej strony dążeniem do zapewnienia prawidłowości działania organów władzy publicznej (art. 7 w zw. z art. 2 Konstytucji RP), z drugiej konieczną ochroną stabilności i prawomocności orzeczeń sądowych oraz kształtowanych przez nie stosunków prawnych (art. 45 w zw. z art. 2 Konstytucji RP). Konstrukcyjnym założeniem skargi nadzwyczajnej jest więc takie określenie jej przesłanek, że służy ona eliminowaniu z obrotu orzeczeń sądowych obarczonych wadami o fundamentalnym znaczeniu, w szczególności wad przesądzających o naruszeniu Konstytucji RP, a także jej względnie subsydiarny charakter. Jest ona dopuszczalna, gdy nie ma w chwili jej wnoszenia

możliwości uchylecia lub zmiany prawomocnego orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 ustawy o SN). Skargę nadzwyczajną można wnieść zatem także w sytuacji, gdy w przeszłości było możliwe wniesienie w sprawie innych środków zaskarżenia, ale nie zostały one wniesione (K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 471-472). Skarga nadzwyczajna ustępuje zatem innym, zarówno zwykłym, jak i nadzwyczajnym środkom zaskarżenia, ma pierwszeństwo tylko przed skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, która to, w przeciwieństwie do skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania, nie służy do wzruszania prawomocnych orzeczeń. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie spełnia celu środków zaskarżenia (J. Gudowski, *Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, w: *System prawa procesowego cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, *Środki zaskarżenia*, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1540 i n.), skoro jej uwzględnienie nie wywołuje skutku reformatoryjnego ani kasatoryjnego (T. Zembruski, *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, *Przegląd Sądowy* 2019 nr 2, s. 22), z zastrzeżeniem art. 424¹¹ § 3 k.p.c. Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej prowadzi z reguły do uchylecia albo zmiany prawomocnego orzeczenia, którego wydanie mogło rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa.

Skarga nadzwyczajna powinna zawierać przytoczenie jej podstaw oraz ich uzasadnienie (art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN). Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę nadzwyczajną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze z urzędu pod rozwagę jedynie nieważność postępowania (art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN). Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN), w braku przytoczenia trzeciej podstawy skargi z art. 89 § 1 pkt 3 ustawy o SN.

W przedmiotowej sprawie nie budzi wątpliwości legitymacja RPO do wniesienia skargi nadzwyczajnej, dochowanie terminu na jej wniesienie

i dopuszczalność w zakresie przedmiotowym zaskarżonego orzeczenia (art. 89 § 3 i art. 115 § 1 ustawy o SN).

Przechodząc do oceny zarzutów skargi nadzwyczajnej należy stwierdzić, że podniesione naruszenie art. 64 Konstytucji RP jest zasadne. Artykuł 64 ust. 1 Konstytucji RP stanowi, że każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Zgodnie z ust. 2 tego przepisu własność, inne prawa majątkowe, prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Powołana norma konstytucyjna ujmuje własność szeroko. Wymienia także inne prawa majątkowe poręczając prawo ich dziedziczenia. Pozostaje w związku z art. 21 Konstytucji RP, który wymienia własność i prawo jej dziedziczenia jako podstawową zasadę ustroju gospodarczego państwa. Treść art. 21 i art. 64 Konstytucji RP dotyczy tych samych kwestii, ale w innym ujęciu (art. 21 odnosi się do zasad ustroju gospodarczego, art. 64 dotyczy jednego z podstawowych praw ekonomicznych człowieka).

Dziedziczenie w rozumieniu art. 64 ust. 1 i ust. 2 Konstytucji RP odnosi się „do gwarancji ochrony wolności nabywania majątku po śmierci innej osoby, nie zaś prawa dysponowania majątkiem na wypadek śmierci” (tak: K. Zaradkiewicz w: *Konstytucja RP, tom I. Komentarz. Art. 1-86*, red. M. Safjan i in. Warszawa 2016, s. 1460). Prawo do własności powinno być rozumiane jako wyrażające ogólną wolność majątkową, zaś prawo dziedziczenia jako „prawo do gwarancji spadkobrania (bycia spadkobiercą), ale także poszanowania woli podmiotu, który nie chce być spadkobiercą”. Ponadto, gwarancja prawa dziedziczenia w znaczeniu negatywnym wymaga uwzględnienia braku woli nabycia spadku, stąd obowiązek ustawodawcy przyjęcia instytucji odrzucenia spadku. W literaturze zwraca się uwagę i na to, że „ochrona dziedziczenia powinna być zmodyfikowana w stronę ochrony przed spadkiem” (por. M. Bartoszewicz w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014, s. 116).

Potencjalny spadkobierca zmierzając do ochrony swojego prawa do własności wyrażającej się w pragnieniu uchronienia się od spłaty długów spadkowych może to uczynić składając oświadczenie o odrzuceniu spadku. Ma to szczególne znaczenie w przypadku spadków otwartych przed 18 października 2015 r. (wraz z tą datą nastąpiła bowiem zmiana art. 1015 § 2 k.c.

utożsamiająca brak oświadczenia spadkobiercy z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza, spłata długów spadkowych ograniczona jest tym samym do wartości stanu czynnego spadku), a chociaż sytuacja ta nie dotyczy przedmiotowej sprawy, nie można tracić z pola widzenia, że spadkodawca Z. P. był współwłaścicielem nieruchomości obciążonych hipoteką umowną zwykłą, zaś Sąd Okręgowy w P. wydał przeciwko niemu nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym w sprawie I Nc [...], co w konsekwencji może skutkować koniecznością występowania w procesach sądowych i wiązać się z kosztami.

Z powyższego wynika, słusznie podnoszone przez Rzecznika Praw Obywatelskich, naruszenie zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, zasady bezpieczeństwa prawnego i zakazu tworzenia uprawnień pozornych wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP - prawa M. B. do odrzucenia spadku po Z. P., w sytuacji, gdy jej matka K. P.-B. odrzuciła spadek w dniu 16 września 2016 r., a odrzucenie spadku przez małoletnią wymagało od jej przedstawicieli ustawowych dokonania kolejnych kroków prawnych: wystąpienia przez matkę K. P.-B. z wnioskiem o wyrażenie przez sąd zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu (5 stycznia 2017 r.), wydania przez sąd postanowienia o wyrażeniu zgody na złożenie oświadczenia notarialnego o odrzuceniu spadku po Z. P. (26 maja 2017 r.), złożenia oświadczenia przed notariuszem o odrzuceniu spadku po Z. P. (13 lipca 2017 r.).

Długotrwałość, a niekiedy nawet przewlekłość procedury związanej z odrzuceniem spadku przez małoletniego spadkobiercę nie może pozbawiać go ustawowego prawa wynikającego z art. 1015 § 1 k.c. i „ochrony przed spadkiem” (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP), którego przyjąć nie chce - czemu w przedmiotowej sprawie dał wyraz przedstawiciel ustawowy M. B. inicjując przed sądem, w terminie prawem przewidzianym, postępowanie zmierzające do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. W przeciwnym wypadku ustawowe prawo do odrzucenia spadku byłoby pozorne, czemu dał wyraz Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 22 maja 2018 r., III CZP 102/17, stwierdzając, że termin z art. 1015 § 1 k.c. nie może się skończyć przed prawomocnym zakończeniem postępowania o zezwolenie na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku przez małoletniego spadkobiercę.

Nie ulega wątpliwości, że z art. 72 Konstytucji RP wynika ogólne uznanie „dobra dziecka” za samoistną wartość konstytucyjną. Dobro dziecka, jako wartość konstytucyjna, oddziałuje na wiele instytucji prawa, w tym także - objęte niniejszą skargą - prawo do odrzucenia spadku. Stąd potrzeba zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie tej czynności w imieniu małoletniego (art. 101 § 3 k.r.o.), chodzi bowiem o jak najpełniejszą ochronę jego interesów. Obowiązek zadbania o interesy dziecka leży po stronie jego przedstawicieli ustawowych, którzy powinni skorzystać z mechanizmów stworzonych przez ustawodawcę, inicjując we właściwym czasie postępowanie przed sądem opiekuńczym w celu uzyskania zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, a następnie, niezwłocznie po uprawomocnieniu się tego postanowienia złożyć w imieniu małoletniego oświadczenie o odrzuceniu spadku - co też w przedmiotowej sytuacji nastąpiło.

Chociaż w dacie wydania zaskarżonego postanowienia spadkowego w judykaturze występowały rozbieżności odnośnie do oceny wpływu wszczęcia postępowania o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka na bieg terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź też odrzuceniu spadku, niemniej jednak, jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały podjętej w składzie siedmiu sędziów w dniu 22 maja 2018 r., III CZP 102/17, pomimo istniejących rozbieżności zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze obecna była konkluzja o konieczności złagodzenia rygoryzmu terminu prekluzyjnego przewidzianego w art. 1015 k.c. Nie można przy tym pominąć kwestii postępowania przed sądem opiekuńczym, a zwłaszcza daty, w której złożony został wniosek o wyrażenie zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka oraz daty, w której postanowienie sądu opiekuńczego uprawomocniło się.

Dobro dziecka jako zasada konstytucyjna odgrywa kolosalne znaczenie w procesie wykładni przepisów ustawowych. Pozwala bowiem na ocenę, czy norma prawna stanowiąca podstawę rozstrzygnięcia konkretnej sprawy odpowiada testowi dobra dziecka, a w przypadku wątpliwości interpretacyjnych winna skłaniać do zastosowania wykładni prokonstytucyjnej (por. P. Bucoń, *Prawne aspekty ochrony rodziny i dziecka w Polsce*, Warszawa 2020, s. 31).

Nie powinno ulegać wątpliwości, że choć przepis art. 1015 § 1 k.c. stanowi o konieczności złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w terminie 6 miesięcy od powzięcia informacji o tytule powołania, to wyrażenie w tym terminie przez spadkobiercę wobec sądu woli co do zamiaru złożenia takiego oświadczenia czy też podjęcie czynności prawnych zmierzających do złożenia takiego oświadczenia powinno być traktowane jako zachowanie tego terminu w przypadku następczego złożenia oświadczenia już po jego upływie. Taki niewątpliwie był cel przyjęcia w prawie polskim tego przepisu. Choć niejednolita, ale taka też była praktyka sądowa, potwierdzona postanowieniami Sądu Najwyższego z: 20 lutego 1963 r., II CR 109/63 (OSNCP 1964, nr 3, poz. 51) oraz z: 24 września 2015 r., V CSK 686/14, 15 czerwca 2020 r., I NSNc 62/20, 26 maja 2021 r., I NSNc 76/21. Przyjęcie innej interpretacji oznaczałoby, że błędy sądów, a nawet ewentualne naturalne działania procesowe, nie mające charakteru opieszałości organu, narażałyby osobę chcącą odrzucić spadek przed sądem na ryzyko uchybienia terminowi, o którym mowa w art. 1015 § 1 k.c.

Należy jednak zauważyć, że *de lege ferenda* byłoby wskazane, aby przepis art. 1015 k.c. wprost normował wskazaną powyżej, niewątpliwie słuszną praktykę sądową. Wydaje się to kwestią pilną, w gruncie rzeczy bowiem, literalnie treść przepisu art. 1015 k.c., jest oderwana od jego teleologicznej i funkcjonalnej wartości, co może prowadzić do rozstrzygnięcia zaprezentowanego w zaskarżonym orzeczeniu. System prawny powinien zawierać tak skonstruowane przepisy, by nie budził wątpliwości sposób ich stosowania. Racjonalny ustawodawca powinien dążyć do zastępowania przepisów konstrukcyjnie niewspółgrających z praktyką sądową (a niewątpliwie tak jest w przypadku art. 1015 k.c.), takimi przepisami, których litera jest jednoznaczna i wiedzie do osiągnięcia tożsamego z nią celu. Szczególnie powinien wziąć pod uwagę powszechną praktykę wymiaru sprawiedliwości w tym zakresie. Nie umniejsza wagi powyższych postulatów *de lege ferenda* fakt, że skutek zmiany systemowej wprowadzonej ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 539) od 18 października 2015 r. (w stosunku do spadków otwartych od tej daty) brak złożenia w terminie oświadczenia w przedmiocie przyjęcia lub odrzucenia spadku, zgodnie z art. 1015 § 2 k.c. jest równoznaczny

z przyjęciem spadku z dobrodzieństwem inwentarza (a nie jak dotychczas zasadniczo z przyjęciem prostym), co oznacza złagodzenie ewentualnych negatywnych konsekwencji dla spadkobiercy, choć jak wskazuje przedmiotowa sprawa nie eliminuje to wszystkich problemów.

Powyższe rozważania dotyczące obliczania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku winny znaleźć odzwierciedlenie w ponownie wydanym orzeczeniu uwzględniającym normę stanowiącą, że spadku nie nabywa osoba, która wskutek jego prawidłowego odrzucenia (art. 1015 § 1 k.c.) powinna być traktowana, jakby nie dożyła otwarcia spadku (art. 1020 k.c.).

Sąd Najwyższy, stoi również na stanowisku, iż odrzucenie spadku w imieniu małoletniego powinno być uregulowane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym jako czynność nie wymagająca uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego. Takie uregulowania występują w licznych ustawodawstwach krajowych innych państw europejskich. Wielokrotnie czynności związane z odrzuceniem spadku w imieniu małoletniego są bowiem czasochłonne, a ich eliminacja z prawa polskiego przyczyniłaby się do przyspieszenia postępowań spadkowych (P. Bucoń, *O rzeczywistych potrzebach zmian w zakresie kognicji sądu i kompetencji notariatu*, Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół KUL, tom XVIII, nr 2/2022, *passim*).

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 pkt 1 ustawy o SN, a eliminacja wadliwego postanowienia jest konieczna dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Jak stanowi art. 91 § 1 zd. pierwsze ustawy o SN w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Przepis ten stanowi zatem podstawę do uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości i przekazania go do ponownego rozpoznania.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN oraz art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN, orzekł jak w sentencji postanowienia.

[as]